

OTTO BARTNING

MUSEUM KÜNSTLERAKADEMIE MATILDENHÖHE, DARMSTADT, 2017. 11. 19. – 2018. 03. 18.

SZÖVEG TEXT: SZEGŐ GYÖRGY FOTÓK PHOTOS: MATILDENHÖHE, DARMSTADT

A CSILLAGTEMPLOM MAKETTJE, 1922. FOTÓ: OTTO HARTMANN

STAHLKIRCHE, 1928. FOTÓ: HUGO SCHMÖLZ

A STAHLKIRCHE BELSŐ TERE, 1928

Otto Bartning 1883-ban született Karlsruhe-ban, és éppen a múlt századfordulón lett építész-hallgató szülővárosában, majd Berlinben. Nem tett záróvizsgát, ehelyett már 1904-ben világ körüli utazásokra indult. 1905-től templomépítési megbízásokat kapott, ígéretes pályakezdés után lett katona a Nagy Háborúban. Túlélte, és egy vesztés birodalomban vett részt a keresztény liturgiai reformnak megfelelő templomtípus kialakításában. 1922-ben Dominikus Böhm-mel és Martin Weberrel együtt publikáltak a korban tisztaság- és fényzimbólumként kezelt formát: kristály alaprajzú és -tömegű evangélikus templomterveket rajzoltak. Bartning legjelentősebb terve a csillagtemplom vázlata, amelyet méltán emlegetnek Bruno Taut Stern-tempel-jével (1920), vagy Wassili Luckhardt és Hans Scharoun egykorú kultuszépületeivel együtt.

A darmstadti kiállításon láthatók a több éven át érlelt csillagtemplom-gondolat fejlődésének vázlatai és egy 1951-es modell, amelynek eredeti tervei még 1922-ben készültek. A centrális kristályos kupolaépület egyszerre rokona a breszlai Jahrhundertshallénak (Max Berg, 1913) és a dornachi első Goetheanumnak (Rudolf Steiner és Carl Schmid-Curtius, 1913–20). Utóbbi alaprajzát a tervezők a csillag szimbólum helyett egy pentagon-dodekaéderből szerkesztették. Bartning szerkesztése erősen emlékeztet a Steiner-féle spirituális geometriára, ha megépült volna, a 20. század meghatározó építészeti teljesítménye lenne.

A weimari köztársaság szociális építkezéseiből részt vállaló Bartning ikonikus épületei a frankfurti Musikheim (1929), a berlini gyermekklinika (1927–29) és a Vöröskereszt berlini országos klinikája (1930–31). Ekkor már a Bauhaus oktatási reformjában Walter Gropius mellett munkálkodott, házai a racionális modern vonalába illeszkednek. Részt vett a berlini Sie-

mensstadt lakótelep tervezésében (1930), ami a sorházas „Siedlungok” egyik iskolapéldája lett. A technológiai innováció két kiemelkedő Bartning-épülete a fémvázaz szerelt szerkezetű kölni Acéltemplom (1928), illetve ilyen milánói vásárvárosba tervezett, hajlított acélelemekből formált német pavilon is (1926). Talán leginkább folytatása a 10-es, 20-as évek templomi reformelképzeléseinek a berlini Gustav Adolf templom (1934). Tervei részt vettek az 1933-as chicagói világkiállításra készült modern egyház-építészeti témájú német kiadványban.

A korszak, különösen a náci propaganda hírhedt Entartete Kunst 1937-es, 38-as kiállításai, válaszút elé állította a német építészeket is. Bartning a templomépítészeti terepére vonult vissza. Maradandó templomarchitektúrát formált Karlsruhe-ban, Görlitzben, Herleenben. 1940-ben részt vett egy anonim békefelhívás megfogalmazásában.

A szövetséges légierők 1944–45-ös német civil célpontokat támadó szőnyegbombázásai nyomán a háború után a szükségtemplom építési programban működött. Építészete ismét megújult.

1959-ben az 1848-as német országgyűlésnek helyet adó frankfurti Pauluskirche újjáépítését vezette. Ugyanitt Goethe elpusztult szülőházának rekonstrukcióját is ő tervezhette.

Kiemelkedő munkája a fa kerettartókból szerkesztett Johanneskirche Wuppertalban (1948–49). Ez a munka a szükségkörülmények ellenére frissen idézi a csillagtemplom építésznél évtizedekkel korábbi ideális templomterét.

Bartning pályája láttán Joseph Fährmel alakja jutott eszembe, a Nobel-díjas Heinrich Böll *Biliárd fél tízkor* című regényének hőse, aki 1958-ban, 80. születésnapján sűrítve végigéli az elő fél évszázadot, ami azzal kezdődött, hogy fiatal építészként tervet nyújtott be a Sankt Anton apátság pályázatára. Keserű családrégény, három nemzedék sorsával. A német gazdasági csoda csúcán – mondják – Böll lett a németek lelkiismerete. Fährmel két fia a háborúban elesett. Fő művét, az apátságot, az egyetlen életben maradt, Robert robbantotta fel, morális belső vállalkásként. Szimbolikus német toposz Fährmel, akinek egész életműve elpusztult, lakó- és középületek sokasága, és végül az apátság is. Böll regénye 1959-ben jelent meg – talán az író ismerte Otto Bartningot, aki 1988-ban Frankfurtban hunyt el.

KÉT 20. SZÁZADI ASSZONY ÖRÖKSÉGE BÉCSBEN

BRIGITTE HAMANN HAGYATÉKA

VÁROSHÁZA-KÖNYVTÁR, 2017. 06. 26. – 2018. 01. 26.

SZÖVEG TEXT: SZEGŐ GYÖRGY FOTÓK PHOTOS: RATHAUSBIBLIOTHEK WIEN, JÜDISCHES MUSEUM WIEN

BRIGITTE HAMANN, 1995. K. FOTÓ: GERHARD BARTL

A német-osztrák történész (1940–2016) halála után egy évvel a Rathaus gyűjteményére bízott hagyatékából válogattak kiállításnyi soha nem látott dokumentumot. Hamann fiatal lányként a bécsi egyetemre jött Németországból. Itt kutatott öt évtizeden át. Rájött, hogy a német nyelvű kultúra és a modernitás itt találkozott össze a legtermékenyebb módon. De míg a német források jelentős része elpusztult a nácik máglyáin és a II. világháború szövetséges szőnyegbombázásaiban, addig Ausztriában szinte érintetlen a tárgyi múlt. Hitt az apró, jelentéktelennek látszó emlékek erejében – a mikro-történelemben. Fantasztikus intuícióval közelített kedvenc témái hálójához. Nem érte be a forráskutatással, elhatározta, hogy eredményeit a lehető legnépszerűbb stílusban publikálja is. „Öröm osztrák történésznek lenni (...) akinek jó szimata van, az mindig rátalál valami fontosra” – nyilatkozta az 1995-ös Frankfurti Könyvvásár díszvendégeként.

Érdekelték a Habsburg-ház személyiségei: Elisabeth és Rudolf trónörökös, a földrajzi utazó, Maximilian (Ferenc József testvére) a mexikói császár, illetve olyan figurák irodalmi- és magánlevelező dokumentumai, mint Alexander von Humboldt, Thomas Mann

vagy Richard Strauss. Ezek biográfusaként is addig láthatatlan forrásokhoz jutott. Villáik, kastélyaik háttérét is megcélozta, nem érte be azok építészettörténeti zárványaival. Rátalált Sissi adriai, Miramare kastélyának privát papírjaira, fotóira, kis-tárgyaira. A császárné Gödöllőre és Korfura menekülését, az udvart kerülő utazásait is nagy empátiával kutatta. Egy blokk Arthur Schnitzler bécsi művészkolónián álló villájának számos ismeretlen, általa gyűjtött dokumentumával foglalkozik. A Nobel-díjas Arthur Schnitzler villáját Hermann Müller építész még svájci historizáló stílusban építette, 1910-ben vásárolta meg az író. Belső berendezését a Bauhaus modorában alakították át. 1931-es halála után is itt maradtak könyvtára és kéziratok és skiccei, 40.000 oldalnyi naplója. Az 1938-as náci megszállás után a máglyára szánt hagyatékát az angolok diplomáciai védelem alá helyezték és a Cambridge Egyetemre szállították. Két éve a

ENTERIÓR ARTHUR SCHNITZLER VILLÁJÁBAN, ARCHIV FOTÓ

SISSI HERMES-VILLÁJA A LAINZ-VADSPARKBAN

SISSI MIRAMARE KASTÉLYA

Zsolnay-Verlag egy addig ismeretlen novelláját is kiadta, miután a Cambridge-i egyetemi könyvtárban a kutatók rátaláltak. Szinte szomszédai voltak Hugo von Hofmannstahl,

Hermann Bahr, Richard Beer-Hofmann, Félix Salten (Salzmann Zsigmond) és a halála évében ideérkező Kálmán Imre.

A „Modern Wien” mozgalom a menekülő szereplőinek szétszórása utáni sorsokra is kiterjesztette gyűjtést/kutatást. Érdekesekek Erich Andreas Gold karikaturista Egyesült Államok-beli, Karl Mautner újságíró kolumbiai, Fritz Szanto jazz-zenész sanghaji exiliumának mikroemlékei – egy másik tárletegységben.

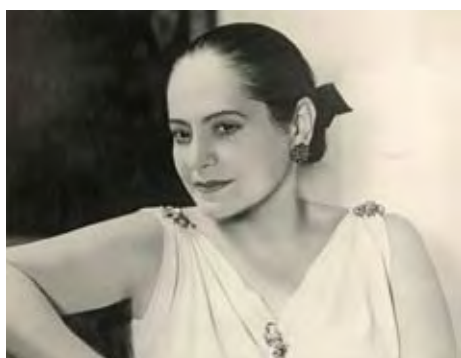
Nagy vihart kavart a még nem teljesen náciitlan Németországban a még *Winifred Wagner* és a *Hitler Bécsben* című munkáival – kérdőre vonták: német létére hogy írhatta meg ezeket? Bécsi lakhatásával és szabadúszó történész státuszával és magas osztrák állami kitüntéseivel azonban immunitással bírt, sőt Ausztria, talán kora legnépszerűbb nőtudósa lett.

Külön kiállítás vonulat a 20. századi női

sorsokat követő Brigitte Hamann. Ebben Sissi mellett az első világháború ellen nőmozgalmat szervező békeharcos Bertha von Suttner munkásságának feltárása egy főtéma, de a Bayreuth legendához köthető Wagner-család nőtagjainak tetteit leleplező műve is történelmi csúcsteljesítmény – látható, milyen emlékekből indult el a kutatása.

A tárlaton vetített tévéinterjúkban a kutató – Rommy Schneiderhez/Sissihez hasonlítható – sugárzó egyéniség, talán ez is segíthette gyűjtőtevékenységét. De, több riportban elpanaszolja, hogy három gyereket nevelt fel az anyósával közös bécsi lakásban, kutatómunkáját éjjelente a konyhaasztalon művelte. Talán saját sorsát fürkészve fordult egy kötetben az asztrológiához – ez sem mindennapi opus. Teljesítménye összenőtt a drámai 20. század nősorsával.

HELENA RUBINSTEIN JÜDISCHES MUSEUM WIEN, 2017. 10. 18.-2018. 05. 06.

HELENA RUBINSTEIN

A másik kiállítás Helena Rubinstein kozmetikai feltaláló emlékeit, hagyatékának tárgyait vonultatja fel. A tárlat mégsem a női szépségipar témájára szorítkozik, hanem nagyobb ívű kutatáson alapuló összművészeti mustra.

Helena Rubinstein Krakkó gettójában, Kazimierzben 1870-ben született sokgyerekes ortodox zsidó családban, jó sorsa a Habsburg Birodalom múlt századfordulós emancipációját, tragédiája a náci fordulatot példázza. A női karrier, a tanulás, a gender öntudat út-

HELENA RUBINSTEIN: REGGELI ARCKRÉM DOBOZA ÉS TÉGELYE

törője, aki 17 évesen indult Bécs – Melbourne – London – Párizs – New York – Tel-Aviv főállomásokkal leírható világhódító pálya és menekülés útjára.

Sikerei csúcán, Párizsban egymás után építette/rendezte be szépségszalonjait, amelyeknek modern arculata mintául szolgált

a korszak építészeti arculatát alakító építésznek. Az egyik – a legextravagánsabb ház – tervezője a Szivessy Andorral 1920-ban Párizsba emigráló Goldfinger Ernő. Szalonjai nemcsak kozmetikai műhelyek, de tánc- és tornatermekkel felszerelt, az életreform mozgalmakkal paralel és azzal vitázó vizuális

kiáltványok. Hasonló motiváció munkál mögöttük, mint ahogy a barokkot szoktuk a reformáció ellenkultúrájaként leírni. Ezekben a műintézetekben nem csak az épület elegáns, mondén, modern architektúra, hanem a bútorok, sőt a szépségtermékek csomagolása is forradalmian innovatív karakterű. Maga a kiállítás-installáció is ebből ered: Goldfinger Ernőt most a hajlított bútorok, a szellemesen formált tégelyek és dobozai – tervezőjeként is megismerhetjük. A kiállítás vizuális arcú-lata is őt idézi. Az egykori paciensek között találjuk például Josephine Bakert, akinek egy időben Adolf Loos volt a kísérője.

Feljegyezték, hogy a galíciai pogromok elől menekülő emigráns lány pályája csúcán is folyamatosan „be volt csomagolva”, egy egyszerű taxi útra is dollár-köteggel felszerelve indult, alkalmazottainak tudták, tilos lekapszolni mögötte a villanyt. A falon bók olvasható az akcentusát elhagyni képtelen, folyamatosan helyváltoztató, hontalan aszszonyhoz: „Helena, a szépség a te különleges tereped, a te tulajdonképpen otthonod.” Tegyük hozzá, emellett a modern művészet támogatója is volt. Szenvedéllyel gyarapított húszezer darabos miniatűr architektúra-gyűjteményét – történeti kosztümös babafigurákkal – a Tel-Aviv Múzeumra hagyta.

KIÁLLÍTÁSI ENTERIŐR

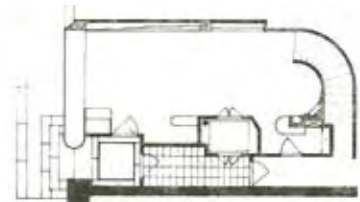
Ezzel a bizarr karakterrel együtt folyamatosan kreatív volt mind a kémia, mind a marketing vonatkozásaiban. Egyik csúcsterméke lett a vízálló arc- és szemfesték, amely az eső és forróság mellett a „csókálló” szlogent is kiérdemelte – „La Bella Nussy” márkanévvel együtt licencként is jegyezték (1935). Az 1939-es New York-i világkiállításán egy vízi-ballet vízálló szépitőszeres előadásával indult el a szinkronúzás sportja. Ennek a „szenzációnak” a nyomán tudott éppen időben elmenekülni

Párizs német megszállása elől New Yorkba.

Térjünk vissza a sokoldalúságában – most kiderült – Kozma Lajoshoz hasonlítható Goldfinger Ernőhöz, aki Londonban a párizsi Rubinstein-megbízások után a brutalizmus ikonikus építészé lett. Az építész „felháborító” családi háza mellett élő Ian Fleming (a 007-es sorozat írója) James Bond főellenségét – vicces bosszúból – keresztelte Goldfingerre. Helena Rubinstein 94 évesen épp a világsikerű film bemutatójának évében, 1965-ben hunyt el.

GOLDFINGER ERNŐ: HÁROMLAKÁSOS IKERHÁZ ALAPRAJZA, LONDON HAMPSTEAD, 1937–39

GOLDFINGER ERNŐ: HELENA RUBINSTEIN SZALONJA, LONDON, GRAFTON STREET, 1926

PIRANESI-DÍJ 2017 Nemzetközi építészeti kiállítás

FUGA, 2018. 01. 17. – 02. 05.

www.meonline.hu

SALGENREUTE KRUMBACH KÁPOLNA,
BERNARDO BADER ARCHITEKTEN, 2016

● A Piráni Építészeti Napok a világ egyik legnagyobb múltú nemzetközi építészeti konferenciája, amely minden évben bemutatja a legfrissebb építészeti trendeket és a leginnovatívabb térformálási ötleteket. A konferenciát több kapcsolódó építészeti kiállítás is kíséri, közülük a legfontosabb a Nemzetközi Piranesi Építészeti Kiállítás: az előző két év munkáiból Ausztria, Csehország, Görögország, Horvátország, Magyarország, Olaszország, Szlovákia és Szlovénia jelölőbizottságai választják ki országonként azt az öt projektet, melyek bemutatkoznak a tárlaton és versenyeznek a Piranesi-díjért. A hallgatói pályázat idei résztvevői Graz, Bécs, Budapest, Split, Zágráb, Pescara, Trieszt, Ljubljana, Maribor és Thesszaloniki egyetemeinek építészkarai, valamint a londoni Architectural Association School of Architecture voltak. Minden kari bíráló két, az elmúlt két év során tervezett munkát választhat.

A Piranesi-díjat 1989 óta évente adják át, ezúttal a 29. alkalommal. A 29. Piranesi-díj zsűrije 2017. november 17-én találkozott Piránban. A zsűrit ezúttal is a konferencia előadói alkották: Sami Rintala, a zsűri elnöke, valamint Emilio Caravatti, Hans Gangoly, Irene Kristiner, Jaume Mayol, Irene Pérez, Robert Potokar, Branko Siladin és Manuel Aires Mateus.

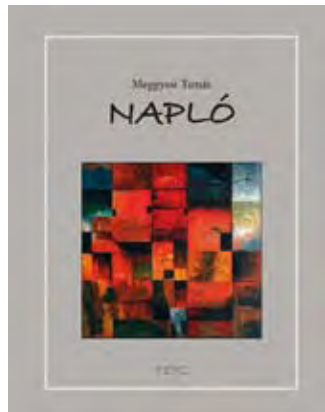
A Piranesi-díj 2017 nyertese: Salgenreute Krumbach Kápolna (Bernardo Bader Architekten), különdíjban részesült: Niederolang Óvoda, Olang, Olaszország (Feld72 Architekten), Új szociális ház Caltronban, Olaszország (Mirko Franzoso Architects).

Forrás: fuga.org

MEGGYESI TAMÁS Napló az életről, a hitről és a térrel, ahol élünk 2000–2015

Terc kiadó, 2017, 468 oldal

www.meonline.hu

● Meggyesi Tamás építész, urbanista, egyetemi professzor évtizedek óta vezetett naplójából adott közre 15 évnyi feljegyzést. A napló műfaja nagy szabadságot, tág szellemi horizontot kínál. Az olvasók kezébe kerülve pedig kiderül, hogy ez a tágasság korántsem a pillanatokról szól: ami a naplóíráskor egyszeri benyomásnak tűnik, az valójában egy bölcslemben jártas, a világra folyamatosan rákérdező ember belső története. Filozófia és költészet, tudomány és személyes kitérkedés egyszerre. Olvasmányélmények, villanásnyi vagy mélyen átélt tapasztalatok, vallomás, írásba foglalt meditáció, szellemi fejlődésének állomásai, élményei sorakoznak a lapokon. A szerző a bevezetőben így ír: „Rá kellett jönnöm (...), hogy objektívnek szánt gondolataim egyáltalán nem függetlenek személyes élményeimtől és világnézeti tépelődéseimtől, amik a magány természetes életjelenségei. Így aztán az inkább jegyzetnek szánt írás végül mégis napló-félévé alakult, ami időnként átmegy konfesszióba. Ilyenkor az ember önmagával beszélget, ez pedig a bölcslek szerint közel áll az imához. Emiatt lehet, hogy ez a napló műfaját tekintve heterogén, de sok olyan élményről és gondolatról is számot ad, amik nem csak az enyémek. Mivel alapképzettségem építész-mérnök, de szűkebb – pontosabban tágabb – szakmám az urbanisztika, a témák talán szélesebb érdeklődésre is számot tarthatnak. Így aztán ez a napló nemcsak az életemről és a hitemről, hanem a térről is szól, amiben élünk.”

Götz Eszter

OTTHON – MÁSUTT Batár Attila kiállítása

FUGA, 01. 25. – 02. 12.

www.meonline.hu

FOTÓ: BATÁR ATTILA

FOTÓ: ZSITVA TIBOR

● *Láthatatlan építész* – Batár Attila könyve (2005) a honi építészek számára fogalommal vált. A gyerekkorban még működő hallás-tapintás-szaglás-látás érzékelés együttes a mai kor városában élő számára – és általában a felnőtté válással, egyre inkább – csak a látásra redukálódik. Az elmúlt másfél évtizedben nagyot fordult a világ, a technika, a felhasználói szokások nagyban változtak. A FUGA-ban Batár építészetre fókuszáló (fotós) látásmódjáról nyílt tárlat. „A kiválasztott képeket három egyenlő részre bontottam. Az első az otthon, amelyet a lakásunkban található, számomra fontos tárgyak, részletek reprezentálnak. A második a környezetről, a Butte aux Cailles negyedéről szól. Egy falu Párizsban. A képek a környék jelenségeit, tereit, épületeit idézik elő. Végül a harmadik a világot járva, a szemem elé került élmények képi másai. Az első részben alig, majd a vége felé egyre több építészeti fotó szerepel. Az első két rész iPhone-nal, míg az utolsó rész Canon, illetve Nikon géppel készült.” (Batár Attila) Passuth Krisztina megnyitójában precízen elemezte egyetlen városi kis tér és végül egy lakásablaknyi látószög mégis végtelen dimenzióját. A friss Batár képek láttán mód nyílik párhuzamot vonni a magyar fotográfus-emigráció nagyjainak – Kertész vagy Hervé – lakásból/ról készült fotóival is.

Szegő György

A FA AZ ÉSZT ÉPÍTÉSZETBEN

FUGA, 03. 01. – 03.25.

www.meonline.hu

A 2016-05 MILÁNÓI EXPO ÉSZT PAVILONJA.

ÉSZT EGYETEMI HALLGATÓK ÉPÍTETTE MENEDEKHAZ, 2015.
FOTÓ: PACO ULMANN

● Az Eszt Erdőgazdálkodási és Faipari Szövetség kiállítása bemutatja az észti faépítészeti főbb épülettípusait, tendenciáit és figyelemre méltó egyedi épületeit. A sokszínű tárlat több évszázadot ölel fel, és bőséges példával szolgál arra is, milyen változatos és izgalmas módon lehet a fát a modern építészetben felhasználni. Észtország a világ egyik erdőben leggazdagabb országa: szárazföldi területének közel felét, vagyis 2,2 millió hektárt, erdők borítják. Ezek 40%-a állami tulajdonban van, 26% pedig természetvédelmi terület. Azon a szélességi körön, ahol Észtország is fekszik, a fa a legfontosabb építőanyag évezredek óta. Könnyen hozzáférhető, gyorsan lehet belőle építkezni és kényelmesebb életteret biztosítani, mint a kőházak. A fa, mint építőanyag dominanciája csak a 20. században kezdett megtörni, a szovjet megszállás idején a legkevésbé megbecsült és használt építőanyag lett. A 21. század elhozta a fa reneszánszát és manapság Észtország épületeinek körülbelül felét fából építik – általában magán lakóházakat, de egyre több a fából épült kereskedelmi vagy üzemi célra szánt épület, valamint bérház és kulturális célú létesítmény. A fa divatba jött, és ihletadóként szolgál az építészek számára, akik a fában rejülő különböző lehetőségeket kutatják.

Forrás: fuga.org